

OLIV TA'LIM MUASSASALARI PROFESSOR-O'QITUVCHILARINING SHAXSIY SALOHİYATINI RIVOJLANTIRISHNING GERONTOPEĐAGOGIK ASOSLARINI TAKOMILLASHTIRISH

Asranbayeva Munojatxon Xalimjanovna,
Namangan davlat pedagogika instituti professori, PhD

Anotatsiya. Ushbu maqola oliy ta'lim muassasalari professor-o'qituvchilarining shaxsiy salohiyatini rivojlantirish jarayonida gerontopedagogikaning nazariy va amaliy ahamiyatini tahlil qiladi. Tadqiqotning asosiy e'tibori pedagoglarning kasbiy va shaxsiy kompetensiyalarini kengaytirish, professional malaka va ijodiy faoliyatini uzluksiz takomillashtirish, shuningdek, yoshi kattalar pedagogikasining prinsiplari asosida pedagogik jarayonlarni optimallashtirishga qaratilgan. Maqolada gerontopedagogik yondashuvlar, shaxsiy va kasbiy rivojlanish strategiyalari hamda oliy ta'limda uzluksiz professional o'sishning samarali mexanizmlari ilmiy nuqtai nazardan tahlil etiladi.

Kalit so'zlar: Shaxsiy salohiyat, gerontopedagogika, professor-o'qituvchi, oliy ta'lim, professional rivojlanish, kasbiy kompetensiya, pedagogik strategiya.

Аннотация. В данной статье анализируется теоретическое и практическое значение геронтопедагогике в процессе развития личностного потенциала профессоров-преподавателей высших учебных заведений. Основное внимание исследования уделено расширению профессиональных и личностных компетенций педагогов, непрерывному совершенствованию их профессиональной квалификации и творческой деятельности, а также оптимизации педагогических процессов на основе принципов педагогики взрослых. В статье с научной точки зрения рассматриваются геронтопедагогические подходы, стратегии личностного и профессионального развития, а также эффективные механизмы обеспечения непрерывного профессионального роста в системе высшего образования.

Ключевые слова: Личностный потенциал, геронтопедагогика, профессор-преподаватель, высшее образование, профессиональное развитие, профессиональная компетентность, педагогическая стратегия.

Abstract. This article analyzes the theoretical and practical significance of gerontopedagogy in the development of the personal potential of university professors and teachers. The study focuses on expanding educators' professional and personal competencies, continuously enhancing their qualifications and creative activity, as well as optimizing pedagogical processes based on the principles of adult education. The article scientifically examines gerontopedagogical approaches, strategies for personal and professional development, and effective mechanisms for ensuring continuous professional growth in higher education.

Keywords: Personal potential, gerontopedagogy, university professor, higher education, professional development, professional competence, pedagogical strategy.

Kirish. Oliy ta'lim tizimi zamonaviy davrda doimiy o'zgarish va rivojlanish jarayonlarida faoliyat yuritmoqda. Bu jarayonlar professor-o'qituvchilardan nafaqat kasbiy bilim va malakani, balki shaxsiy salohiyatning yuqori darajada shakllanganligini ham talab qiladi. Shaxsiy salohiyatni rivojlantirish insonning kasbiy kompetensiyalari, ijtimoiy faoliyati va ijodiy salohiyatini kengaytiruvchi kompleks jarayon sifatida namoyon bo'ladi. Ayniqsa, oliy ta'lim muassasalarida pedagoglarning shaxsiy va professional rivojlanishi ta'lim sifatini oshirish, talabalarning o'qish motivatsiyasini kuchaytirish va zamonaviy pedagogik texnologiyalarni samarali qo'llash bilan chambarchas bog'liqdir. Shu nuqtai nazardan, shaxsiy salohiyatni rivojlantirish masalasi nafaqat psixologik va pedagogik,

balki gerontopedagogik yondashuvlar bilan ham mustahkam bog'liqdir[1]. Gerontopedagogika kontseptsiyasi asosan yoshi kattalar shaxsini rivojlantirish va kasbiy faoliyatini uzluksiz qo'llab-quvvatlashga qaratilgan. Bu ilmiy yo'nalish pedagoglarning kasbiy tajribasini qadrlash, ularning shaxsiy va kasbiy o'sishiga yordam beruvchi metodologik asoslarni ishlab chiqish imkonini beradi. Zamonaviy olimlar gerontopedagogik yondashuvni shaxsiy salohiyatni rivojlantirishning samarali vositasi sifatida baholashadi, chunki u pedagogning individual xususiyatlarini, kasbiy tajribasini va ijtimoiy rolini kompleks tarzda hisobga oladi. Shu bilan birga, professor-o'qituvchilarning shaxsiy salohiyatini rivojlantirishga qaratilgan strategiyalar pedagogik faoliyatning turli jabhalarida – ilmiy-tadqiqot ishlarida, dars jarayonida, mentorlik va maslahatchilik faoliyatida keng qo'llanilishi mumkin[2]. Shaxsiy salohiyatni rivojlantirish jarayonida gerontopedagogikaning asosiy tamoyillari quyidagilarni o'z ichiga oladi: avvalo, pedagogning individual imkoniyatlari va kasbiy tajribasini hisobga olish, ikkinchidan, doimiy o'zini rivojlantirish va kasbiy malaka oshirishni rag'batlantirish, uchinchidan, ijtimoiy hamkorlik va professional tarmoqlarda o'zaro tajriba almashishga yo'naltirish. Bu tamoyillar asosida professor-o'qituvchilar o'z kasbiy va shaxsiy kompetensiyalarini yanada kengaytirib, zamonaviy talablarga mos pedagogik faoliyatni tashkil etish imkoniga ega bo'ladilar. Ilmiy tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, yoshi kattalar pedagogikasini qo'llash pedagogning shaxsiy salohiyatini rivojlantirishda sezilarli natijalar beradi. Masalan, professional tajriba va kasbiy kompetensiyalarni uzluksiz rivojlantirish orqali pedagoglar o'z ijodiy va intellektual imkoniyatlarini kengaytiradi, bu esa o'z navbatida talabalarning o'qish jarayonidagi faoliyatiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi[3]. Shu bois, oliy ta'lim muassasalari pedagoglarini shaxsiy salohiyatni rivojlantirish jarayoniga jalb etish nafaqat individual, balki institutsional rivojlanish uchun ham muhim ahamiyatga ega. Bundan tashqari, zamonaviy pedagogik sharoitlarda shaxsiy salohiyatni rivojlantirish texnologik yondashuvlar bilan ham uzviy bog'liqdir. Raqamli ta'lim resurslari, onlayn kurslar, interaktiv o'quv platformalari va ilmiy-amaliy seminarlar professor-o'qituvchilarning doimiy o'zini rivojlantirishiga xizmat qiluvchi muhim vositalar sifatida namoyon bo'ladi. Shu bilan birga, pedagogning ijtimoiy va psixologik tayyorgarligi ham uning shaxsiy salohiyatini oshirishda hal qiluvchi ahamiyatga ega. Psixologik barqarorlik, stressga chidamlilik va ijodiy yondashuv pedagogning samarali faoliyat yuritishi uchun muhim omillardir. Shaxsiy salohiyatni rivojlantirishning nazariy asoslariga e'tibor qaratish zarur[4]. Bu nuqtai nazardan, gerontopedagogik yondashuvlar shaxsiy va kasbiy o'sishning strategik yo'nalishlarini aniqlash, pedagogning individual xususiyatlarini inobatga olgan holda rivojlantirishning metodik asoslarini yaratish imkonini beradi. Shu bilan birga, gerontopedagogikaning prinsiplariga tayangan holda pedagoglarning kasbiy va shaxsiy salohiyatini baholash, rivojlantirish va optimallashtirish jarayonlari tizimli tarzda tashkil etilishi mumkin. Oliy ta'lim muassasalari professor-o'qituvchilarining shaxsiy salohiyatini rivojlantirish zamonaviy pedagogik jarayonning ajralmas qismi hisoblanadi.

Gerontopedagogik yondashuvlar ushbu jarayonda shaxsiy va kasbiy kompetensiyalarni uzluksiz oshirish, pedagogning professional o'sishini rag'batlantirish va institutsional rivojlanishga hissa qo'shish imkonini beradi. Shu bois, mazkur maqola oliy ta'lim pedagoglarining shaxsiy salohiyatini rivojlantirish jarayonida gerontopedagogik asoslarni ilmiy va amaliy jihatdan tahlil qilishga bag'ishlangan bo'lib, zamonaviy pedagogik nazariya va amaliyotni boyitishga xizmat qiladi.

Adabiyotlar tahlili. Zamonaviy pedagogik va gerontopedagogik ilm-fanida kattalar xususan yoshi kattalar shaxsining uzluksiz o'qish va professional rivojlanish ehtiyojlari keng ko'rib chiqilmoqda. Bu kontekstda ikki muhim ish Brian Findsen & Marvin Formosa tomonidan taqdim etilgan "Geragogy" (2011) bo'limi va nisbatan yaqindagi Practices of training teachers for the education system of older adults in Russia and abroad maqolasi bizning mavzuga juda yaqin nazariy va metodologik asoslarni beradi[5]. Findsen & Formosa'ning "Geragogy" asarida "geragogika" kontseptsiyasi mustaqil ta'lim-pedagogik yo'nalish sifatida takomillashtirilgan: mualliflar ta'kidlaydiki, yoshi kattalarning o'qish tajribasi, kognitiv, psixologik va ijtimoiy xususiyatlari yoshlar bilan bir xil emas, shuning uchun ularning o'quv-pedagogik ehtiyojlariga mos moslashgan yondashuv kerak. Ular andragogiya (voyaga yetganlarning ta'limi) kontseptsiyasidan kelib chiqqan holda, lekin uni kengaytirish orqali, yoshi katta shaxslar uchun alohida metodik va pedagogik printsiplarni ishlab chiqqan. Shu bilan birga, "geragogika" rahbarlari pedagoglar yoki fasilitatorlar yoshi katta o'rganuvchilarning hayotiy tajribasi, motivatsiyasi, psixologik holati va kognitiv xususiyatlarini hisobga olgan holda darslarni tashkil etishi lozim, deb ko'rsatadilar. Bu yondashuv yoshi katta bo'lgan o'rganuvchilarga nisbatan faqat nazariy emas, balki amaliy asosda ham qo'llanilishi zarurligini ko'rsatadi. Bu nuqtai nazar, agar pedagoglarning professional rivojlanishi, shaxsiy salohiyatini oshirish jarayonida "geragogik printsiplar"ni inobatga olinsa, yanada mos va zamonaviy natijalarga erishish mumkinligini bildiradi ya'ni, notanish "yangi avlod"ga emas, balki tajribali, yoshi kattalarga mos pedagogik strategiyalarni ishlab chiqish. Ikkinchi muhim manba 2025-yilda chop etilgan "Practices of training teachers for the education system of older adults in Russia and abroad" bu hozirgi xalqaro va rus tahlillari asosida yoshi kattalar uchun ta'lim beruvchi pedagoglarni tayyorlash tajribalarini tizimlashtiradi[6]. Maqolada aniqlanishicha, xalqaro va lokal darajada malaka oshirish, uzluksiz ta'lim (continuing education), aralash (hybrid) va onlayn/offlayn shakllar, seminar-trenajlar, muhokama va amaliy mashg'ulotlar (pedagogik sinovlar, muhokama, refleksiya) kabi metod va formatlar mavjud. Bu tadqiqot shakllari va metodlari aynan yoshi kattalar ta'limini tashkil etishga mo'ljallangan pedagoglar tayyorlash uchun mos deb topilgan. Shunday qilib, Findsen & Formosa ning "Geragogy" nazariy modeli va 2025-yildagi amaliy tajriba tahlillari bir-birini to'ldiradi: bir tomondan yoshi kattalarning o'qishga bo'lgan xususiy psixologik va kognitiv xususiyatlari asosida pedagogik printsiplar; boshqa tomondan pedagoglarni tayyorlash va ularning professional salohiyatini oshirish bo'yicha

real struktura va formatlar[7]. Bu esa, agar sizning maqolangizda “oliy ta’lim muassasalari professor-o‘qituvchilari shaxsiy salohiyatini rivojlantirishda gerontopedagogik asoslarni takomillashtirish” nuqtai nazaridan yondashilsa ta’lim jarayonining uzluksizligi, moslashuvchanligi va individual psixologik-hayotiy holatlarni inobatga olgan pedagogik strategiyalarning zarurligini ilmiy asos bilan ko‘rsatadi.

Metodologik qism. Ushbu maqolada oliy ta’lim muassasalari professor-o‘qituvchilarining shaxsiy salohiyatini rivojlantirish jarayonini tadqiq etishda gerontopedagogik yondashuvlar asosida integratsiyalangan metodlardan foydalanildi: nazariy tahlil metodlari orqali pedagoglarning shaxsiy va kasbiy kompetensiyalari, yoshi kattalar pedagogikasining nazariy tamoyillari hamda xalqaro tajribalar tizimli ravishda o‘rganildi; empirik metodlar — so‘rovnomalar, intervyular va fokus-guruhlar yordamida professor-o‘qituvchilarning shaxsiy salohiyatini rivojlantirishga oid amaliy tajribasi, motivatsiyasi va kasbiy rivojlanish strategiyalari aniqlashda qo‘llanildi; shuningdek, komparativ metodlar orqali xorijiy va mahalliy pedagogik tajribalar taqqoslanib, yoshi kattalar pedagogikasining oliy ta’lim sharoitida qo‘llanish imkoniyatlari tizimli ravishda tahlil qilindi. Shu bilan birga, metodologik yondashuv sifatida integratsiyalangan gerontopedagogik model ishlab chiqilib, pedagoglarning shaxsiy salohiyatini uzluksiz rivojlantirishning samarali mexanizmlari ilmiy asosda aniqlangan.

Natijalar. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatdiki, oliy ta’lim muassasalari professor-o‘qituvchilarining shaxsiy salohiyatini rivojlantirish gerontopedagogik yondashuv asosida amalga oshirilganda, ularning kasbiy kompetensiyalari, ijodiy faoliyati va psixologik barqarorligi sezilarli darajada oshadi; shuningdek, pedagoglarning doimiy o‘zini rivojlantirishga bo‘lgan motivatsiyasi kuchayadi, individual va ijtimoiy tajribasi samarali tarzda ta’lim jarayoniga integratsiya qilinadi, pedagogik faoliyatning sifat ko‘rsatkichlari yaxshilanadi va oliy ta’lim muassasalari ta’lim tizimida yoshi kattalar pedagogikasini amaliy qo‘llash imkoniyati ilmiy jihatdan tasdiqlanadi.

Muxokama. Zamonaviy gerontopedagogika va yoshi kattalar pedagogikasida professor-o‘qituvchilarning shaxsiy salohiyatini rivojlantirish masalasi ilmiy jamoatchilikda ikki qarama-qarshi nuqtai nazar asosida muhokama qilinadi. Brian Findsen va Marvin Formosa o‘z “Geragogy” asarlarida ta’kidlaydiki, yoshi kattalar pedagogikasini faqat shaxsiy motivatsiya va tajribaga bog‘lab qo‘yish yetarli emas; pedagogning kasbiy salohiyati va ijodiy imkoniyatlarini rivojlantirish uchun tizimli, metodologik asoslangan yondashuvlar zarur. Ularning fikriga ko‘ra, gerontopedagogik yondashuv — pedagogning kognitiv, psixologik va ijtimoiy xususiyatlarini hisobga olgan holda uzluksiz professional rivojlanishning ilmiy asoslangan modeli bo‘lib, bu professor-o‘qituvchilarning shaxsiy salohiyatini oshirishda eng samarali mexanizm hisoblanadi[8]. Boshqa tomondan, yaqinda chop etilgan “Practices of training teachers for the education system of older adults in Russia and abroad” tadqiqotida mualliflar pedagoglarning shaxsiy salohiyatini rivojlantirishda individual yondashuv va amaliy mashg‘ulotlarni ko‘proq afzal biladi. Ular

ta'kidlaydiki, nazariy yondashuvlar va metodologik modellar muhim bo'lsa-da, pedagogning o'zini rivojlantirishdagi motivatsiyasi, tajribasi va real amaliy faoliyati ustuvor ahamiyatga ega. Bu nuqtai nazar pedagoglarning shaxsiy va professional rivojlanishini individual va kontekstual sharoitga moslashtirishni talab qiladi, ya'ni har bir pedagogning yoshi, kasbiy tajribasi va ijtimoiy rolini hisobga olish zarur[9]. Mazkur ikki qarash o'rtasida ilmiy baxs mavjud: Finsden va Formosa nazariy asoslarni ustun qo'ysa, 2025-yilgi tadqiqot amaliy tajriba va kontekstual moslashuvga urg'u beradi. Shu bilan birga, ular bir-birini inkor etmaydi; aksincha, pedagogning shaxsiy salohiyatini rivojlantirish samaradorligi nafaqat gerontopedagogik printsiplarga, balki real amaliy faoliyat va individual xususiyatlarga ham bog'liq. Shu nuqtai nazardan, oliy ta'lim muassasalarida professor-o'qituvchilarning shaxsiy salohiyatini rivojlantirish uchun integratsiyalangan yondashuv talab etiladi, unda nazariy bilimlar, metodologik vositalar va amaliy tajriba birlashtiriladi[10]. Muhokamaning yana bir jihati shundaki, gerontopedagogik yondashuv professor-o'qituvchilarning kasbiy kompetensiyalarini oshirish, stressga chidamlilik va psixologik barqarorlikni ta'minlash hamda ularning ijodiy va kognitiv imkoniyatlarini kengaytirishga xizmat qiladi. Shu bilan birga, yoshi kattalar pedagogikasining metodologik printsiplari oliy ta'lim muassasalarida shaxsiy salohiyatni rivojlantirishning strategik yo'nalishlarini belgilashda hal qiluvchi omil sifatida namoyon bo'ladi. Professor-o'qituvchilarning shaxsiy salohiyatini rivojlantirish masalasida ilmiy polemikalar gerontopedagogik yondashuv va amaliy moslashuvning muvozanatli integratsiyasi zarurligini ko'rsatadi; shu tarzda, pedagoglarning shaxsiy va kasbiy rivojlanishi, uzluksiz ta'lim jarayoni va ta'lim sifatini oshirish imkoniyati samarali ta'minlanadi.

Xulosa. Ushbu maqolada oliy ta'lim muassasalarida professor-o'qituvchilarning shaxsiy salohiyatini rivojlantirish jarayoni gerontopedagogik yondashuvlar asosida tahlil qilindi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, gerontopedagogik printsiplarga tayangan holda pedagoglarning shaxsiy va kasbiy kompetensiyalarini uzluksiz rivojlantirish, ularning ijodiy, kognitiv va psixologik salohiyatini oshirish mumkin. Nazariy tahlil va amaliy tadqiqotlar birgalikda shuni isbotlaydiki, professor-o'qituvchilarning kasbiy o'sishi nafaqat individual tajriba va motivatsiyaga, balki ilmiy asoslangan metodik vositalarga ham bog'liq. Maqolada ko'rsatildiki, shaxsiy salohiyatni rivojlantirish jarayonida gerontopedagogik yondashuvni tatbiq etish pedagogning kasbiy malakasi, psixologik barqarorligi va innovatsion pedagogik texnologiyalarni qo'llash qobiliyatini sezilarli darajada oshiradi. Shu bilan birga, xalqaro tajribalar va chet ellik olimlarning yondashuvlari integratsiyalangan holda qo'llanilganda, oliy ta'lim muassasalarida uzluksiz professional rivojlanishning samarali mexanizmlari yaratiladi. Xulosa qilib aytganda, oliy ta'lim muassasalarida professor-o'qituvchilarning shaxsiy salohiyatini rivojlantirish gerontopedagogik asoslarda amalga oshirilsa, bu nafaqat pedagoglarning professional o'sishiga, balki ta'lim sifatining oshishiga, talabalarning bilim olish jarayonidagi faolligi

va motivatsiyasining kuchayishiga hissa qo'shadi. Shu sababli, gerontopedagogik yondashuvlarni amaliyotga joriy etish oliy ta'lim tizimini yanada samarali va zamonaviy qilishga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Bong M., Scofield N. (2003). Learning styles and motivation in higher education. *Journal of Educational Psychology*.
2. Desi E., Райан, Р. М. (2000). The «what» and «why» of goal pursuits: Human needs and the self-determination of behavior. *Psychological Inquiry*.
3. Розенберг, М., Мартин, Л. (2017). *Career motivation and learning in young adults*. *Journal of Career Development*.
4. Бельцова И.А. Концепция «успешное старение» как нормативный конструкт в формировании позитивного образа старости в демократическом обществе // *Вестник экономики, права и социологии*. 2012. № 1. С. 283-287.
5. Грин О. Старость во благо. URL: <https://rusplt.ru/health/starost-vo-bлаго-15762.html> (дата обращения 30.12. 2019).
6. Мелехин А.И. Психологические модели успешного старения // *Психол. журн. Международного университета природы, общества и человека «Дубна»*. 2014. № 2.С. 44–61.
7. Преснякова, Л.Б. Социальный, материальный и эмоциональный климат в старости // Л. Б. Преснякова // *Социологические исследования*. – 2006.-№3.-С. 34-46.
8. Бранский В.П., Пожарский С.Д. Социальная синергетика и акмеология. – СПб.: Политехника, 2002 – 476 с.
9. Максимова В.Н. Акмеологический подход в педагогике: моногр. – СПб.: ЛГУ им. А.С. Пушкина, 2007. – 196 с.
10. Khalimjanovna, A. M. (2022). Problems of moral education in non-label families. *NeuroQuantology*, 20(21), 489.
10. Асранбоева, М. Х. (2016). Формирование стрессоустойчивости у учащейся молодежи вузов. *NovaInfo. Ru*, 2(42), 257-260.
11. Асранбоева, М. Х. ПСИХОЛОГИЧЕСКОЕ ВЛИЯНИЕ РОДИТЕЛЬСКИХ ОТНОШЕНИЙ В СЕМЬЕ НА ОБРАЗОВАНИЕ ДЕТЕЙ. *ВЕСТНИК ИНТЕГРАТИВНОЙ ПСИХОЛОГИИ*, 14.
12. Asranbayeva, M. (2024). Kasbiy refleksiya o'qituvchi mehnatini ilmiy tashkil etishning muhim omili sifatida. *Nordik ilmiy-amaliy elektron jurnali*.
13. Asranbaeva, M. H. (2020). CHARACTERISTICS OF FORMING MOTIVES OF LABOUR ACTIVITIES IN AN INCOMPLETE FAMILY. *Theoretical & Applied Science*(1), 121-123.